

СУЧАСНИЙ ДРАМАТИЧНИЙ АРТИСТ.

— . — . — .

Один із лїпших французьких критиків, Адольф Бріссон, почав від якогось часу в паризькій „Le Figaro“ друкувати ряд сілюетів рїзних сучасних діячів французьких на полі політики, штуки, науки і літератури п. з. „Figures qui passent“. В рядї тих артистично виконаних сілюетів визначаєть ся один — портрет найлїпшого драматичного артиста сучасної Франції, Муне-Сюллі. Читаючи ті горячі, а при тім з незвичайним смаком написані рядки ми нехотя згадуємо нашу театральну мізерію, згадуємо нашу вбогу галицько-руську сцену, на котрій нераз гарцюють ледво грамотні людці, що не вміють ролї і котрим навіть не снило ся ніколи, якою важкою, ненастанною працею, якими студиями люди безмірно більше талановиті і осьвічені доходять до тайників артистичної творчости. Подаємо тут перекладом статю Бріссона; може вона і серед нашої суспільности не буде іскрою, що паде в воду. *Ред.*

I.

Се був чудовий вечір 11 серпня 1888 року. В стародавньому театрі Оранж у перве виступав тоді в ролї Едіпа Муне-Сюллі. Він показав ся незвичайним артистом. Маленьке провінціональне місто не знало ще переситу. Кілька літератів також було на тій духовій учті. Вражінє, яке одержали вони тоді, не затреть ся ніколи; се була суміш здивованя, зворушеня і роскоші. Штука і природа немов змовили ся, щоб очарувати їх. Вони слухали віршів дивлячись на зорі. Блиск неба, легкий вітрець, що лоскотав

їх лица, наповняв їх душу радіщами життя, а там на сцені розлягався окрик страждущої людськості. Незрівняний, могутній контраст! Правда, ті скарги передавались їм чудовим голосом, здібним передати з однаковою силою експресії біль, перестрах, милосердя і всі почуття, що бурхають у людському серці, окрім хвилявості і іронії — голосом сніжним і рівночасно оксамітно м'яким, котрий навіть в хвилі найбільшого трагізму не перестає бути гармонійним і ритмічним.

Ніколи не проймав він нас так глибоко. Муне-Сюллі піднявся тоді так високо, як ніколи по тім. Він вірив (про що й сам признавався нам), що в сю хвилю є коли не справжнім тебанським королем, то бодай актором сучасником Софокля. Не обчисливши себе з силами в перших актах драми він боявся, що йому забракне сил скінчити її і готовився вмерти в четвертій дії з виснаження. Його очікування — не смію сказати, його надія — не сповнилося. Він пережив те представлення. Воно принесло йому тріумф, але не без деякої прикраси. Він хотів, щоб воно відбулося по полудні, а скінчилося разом з заходом сонця. Але мер з адміністративних причин відмовив сему бажанню, що йому видалося якимсь пустим капризом. Муне-Сюллі мусів, хоч не радо, грати при електричному освітленні. А він так бажав грати при світлі сонця! Коли я згадую сей випадок, так се для того, бо в ній відбивається душа артиста. Вона має в собі широкий розмах, рветься до неба, ненавидить усе штучне і мірне. Але ті високі змагання треба пояснити.

II.

З самого малку Муне-Сюллі почував у собі артистичний нахил. П'ятнадцятилітнім хлопцем, з кучерями як у Азіата, з грацією Антіноя, баритоном, що був окрасою салонів у Бержераку, він співав романси і радо віддавав свій талант на добродійні цілі. Раз заслаб його акомпаніатор, і замість співу він виступив з деклямацією і виголосив у Великій театрі віршу Віктора Гюго „Для бідних“. Ледво зійшов зі сцени, коли нараз на його місці показалася досить незвичайна фігура, у фракку з золотими ґузиками, в фіолетових рукавичках, що виголошувала кожне р з непорочною енергією. То був Іляріон Балянд, член трупи „Французької комедії“, що саме прибув з Парижа. Його поважна по-

стать і блискуча деклямація живо вразили Муне. Він поспішив зложити іграшки сему славному товаришеви і при тім звівся йому зі своїми надіями. Іляріон Баянд згодився дати йому деякі вказівки і довго ще пригадував собі Муне ті лекції. Геть пізнійше, коли він і сам вступив до трупи „Французької комедії“, старий режисер Даван мовив йому:

— Дивна річ! У вас є щось мов семейне свояцтво з нашим давнім приятелем Іляріоном Баяндом.

— Чи справді є? — відповів Муне. — У мене є деякі його прикмети?

— О, не так прикмети, а радше — хиби! Ось чим ви подібні до него.

Але ті хиби не перешкодили Муне подобатися публіці. Його перший виступ у Расеновій Андромасі був памятною подією. В ту пору театральні відомости не були так розширені, як нині. Журнали не друкували ані біографій, ані портретів учеників Консерваторії. Про нового дебютанта знали дуже мало: що він був доси невидним актором в театрі Одеон і доводив до розпучки своїх учителів наглими скоками надто фантастичної вдачі. Зрештою в драмі він грав другорядну роль; головною зіркою була панна Розелія Руссель.

З разу його приймили холодно. Але опір публіки не зразив його; він навіть не добачав його. Він кинувся в свою трагічну роль з силою сліпого елемента, що порвав окови. Рев моря, завивання бурі ані гуркіт громів не доходять до такої фурії, яку проявив молодий Муне в словах Ореста:

На кого се гаде свистить на ваших скраях?

Слухачі немов чули свист гадюк, бачили, як вони кидалися на свою жертву. Холодна тривога потрясала гістьми Французького театру, непривичними до таких сильних потрясень. А тим часом Муне-Сюллі вийшов за куліси і мов безумний зійшов по сходах до своєї ложі, не дбаючи на оплески і оклики многотисячної публіки. І критика піддалася сему очарованню, хоч швидко перейшла до спокійнішої оцінки артиста. Вона, так сказати, встигла за той порив, до якого похнув її трагик. І довго вона мала до него тайну нехоть, удавала немов поводить ся з ним як із зіпсованою дитиною, виказувала хиби його гри і не показувала так, як би слід було, його високих прикмет. Певна річ, закиди

не були неवासужені, і се власне чинило їх тим небезпечнішими. Пятнайцять літ се фатальне непорозумінє придавлювало успіх Муне-Сюллі. Тепер на щастє воно минуло ся. Перед такими креациями, як Рюї Бляс, Едіп, Гамлет, Іоад замовкла нехить. Муне-Сюллі розброїв заздрісних. Тепер він перший і єдиний французький трагїк, уже не „голосний“, а „славний“. Даремно зла воля розпускала про него ріжні легенди, щоб показати його в злім сьвітлі. З тих легенд сьміються, але їм не вірять.

III.

Я хочу навести тут де-які із тих байок. Се буде найліпший спосіб, щоб показати їх тенденційність. Досить вам піти за куліси Французької комедії, щоб вам натуркали ними повні вуха. Вам оповідать преповажно історію про „біблію“, про „грецького поета“

сотку дотепів, котрі справді покажуть ся сьмішними, коли підсунути їм блаженське значінє. Раз Муне-Сюллі шукав латинського міссала (требника), що мав фігурувати в драмі „Сїмє в часів Лютера“. Один приятель роздобув йому таку книгу. Муне дуже радувався, бо книга справді мала зовсїм автентичний вигляд. Потім він розміркував, що ця стародавня книга була прецінь надрукована в тім самім часі, коли відбуваєть ся акція в штуці, значить, тоді була зовсїм нова. „Треба би — мовив він — щоб та старинна Біблія була також цілком новою“.

І от щирі апостоли давай потїшати ся над наївністю трагїка.

Іньшим разом загостив до него Грек з милозвучною назвою Епамінонда. Між Муне і Епамінондом завязує ся нерозлучна приязнь. По кождім спектаклю вони проходжують ся довго улицями. Епамінонд з цілої повної груди деклямує на рідній мові уривки із Есхіля, а Муне впиваєть ся ними так загарливо, немов би й справді розумів їх значінє, хоча бідолаха ніколи не був у Сорбонні! І знов нові вибухи сьміху.

Раз йому докоряють надмірною простотою, то знов йому закидають нескромність. Він, мовляв, позує на якогось архiereя. Раз підчас проби йому трапило ся скрикнути: „Колиж бо я не тут!“ Се значило, що його ум зайнятий иньшими думками, не міг з'осередитись з потрібною силою на давній штуці. Грубі капіталісти, слизькоязикі заушники і зівялі кокотки театральні божили ся, що ся заява справила непоборимо комічне вражінє.

Та от я просив би тих насмішників, щоб вони пішли відвідати Муне-Сюллі після одного гарного представлення Гамлета або короля Едіпа. Північ. Артист, що весь вийшов був у свою роль, тепер дуже втоплений. А про те зачніть лише розмову про яку тему з театральної естетики! Зараз побачите як він здрігне ся, мов расовий кінь, коли почує остроги. І він почне розбирати свою роль, доказувати, що її треба розуміти так, а не інакше, розкладати по пунктах з дивним зрозумінням усі відтілки, всі звороти, психологічні комплікації, він гратиме її на ново і то тільки для вас самих, а при тім вілле в неї стільки огню, освітити її таким полум'ям, немов би грав її перед цілим Парижем. До кожного вірша він навяже якусь увагу, котра буде нераз дивоглядна, але ніколи не буває плітка. Муне - Сюллі невичерпаний теоретик. Він посуває ся дуже далеко в своїх гіпотезах. Не вмію сказати чи його спосіб зрозуміння Іоада цілком задовольнив би Расена, або чи Корнель пізнав би в ньому свого Полієвкта, або Молієр свого Юпітера в „Амфітріоні“. Але характер, який він надає сим постатям, показує їх ненастанне поглиблюванє. По його думці в Іоаді пророк переважає над політиком, Полієвкт доходить до віри через любовне терпінє, а Юпітер забавляє ся Алькменою, як делікатною забавкою, сотвореною його власними руками. Щоб доказати свою інтерпретацію, він винаходить тисячі аргументів. Правду кажучи, він міг би обійти ся без них, йому досить показати ся перед публікою і вона піддає ся його чарам. В Муне - Сюллі вона бачить і бога з Олімпа і архієрея. *Incessu patuit*. Він належить до тих, що назначені печатю духа Божого.

IV.

Щоб довершити оцінку сего незрівняного артиста, загляньмо до його приватного помешканя. Воно відкриваєть ся лиш для не-многих вірних приятелів, що радо спішають до него. Як тільки переступиш поріг, то забуваєш цілий сьвіт. В сьому сальоні, де бронзи, старі зброї і орієнтальні тканини мішають свої горячі коліри, в тій тісній їдальні, котра по обіді перемінюєть ся в робітню, живе і живе поезія. Здаєть ся, саме повітря насичене нею і чудові вірші так і літають у ньому. Тут пробуває Муне - Сюллі разом із своєю жінкою, що окружає його тихою, але сердечною

щирістю, і з братом Павлом, котрого відносини до брата зложені з пошани і ніжності. Цілими ночами він читає, пише, роздумує і не лягає спати аж о п'ятій рані. Його вороги не проминули підняти на сьміх сеї нічної праці, в котрій вони бачуть тільки удаване дивацтва. Бідний Муне! Він по просту нездібний на таке вирахуванє, яке закидають йому. Нема щирійшої людини над него; він, можу сказати, щирій з кістями і доводить нераз свою простодушність аж до наївності. Його геній підносить його понад земне комедиянство. Він має крила, як Лямартен — і літає. Вчора вечір я застукав до його дверей, і ми розсталися аж о сході сонця. Поет Жан Екар був третій з нами. Ми розбирали його Отелля. Муне-Сюллі признав ся нам, що сей страшний Мурин справляє йому не мало муки, а деякі місця тексту лишають ся все ще неясні для него. Від одинацяті до третьої ми дискутували про той славний монольоґ у п'ятім акті:

Провина, серце, так провиня вчинку
Сього жада... Не сьмію вам її
Назвать, пречисті зорі! Ся провиня
Жадає... не хочу пролити кров її
Ані вдряпнути тіло те, так біле
Як сніг, таке м'яке, як алябастер.
Та вмерти мусить, бо ще більш одурить.

Яке значінє має кожде з тих загадкових слів? Були деякі різниці між поетом і трагіком і для сего останнього вони набирали величезного значіння. Ся невеличка різниця робила його дуже нещасливим. Двайцять разів він розпочинав сю сцену, переміняючи за кожним разом рухи, інтонацію, вираз лица, сплкуючи ся передавати все як найдокладнійше і доводити до нашого почуття найдрібніші відтінки характеристики. Я подивляв сю масу зусилля і не здержав себе, щоб не висловити того подиву, який воно викликавало в моїй душі.

— Не жалуйте мене, — мовив мені Муне, — але противно, завидуйте мені! Ви ніколи не пробували сего, то й не можете уявити собі тої роскоші, якою наповняє мене ся праця, по вашій думці така важка. Нею я потожсамлю себе з героєм, котрого образ мені приходить ся зреалізувати. Я присвоюю собі його душу. Я не вхожу, як то звичайно говорять, в його шкуру; се він сам входить у моє тіло, проникає його, робить ся його паном. За кожним разом, коли я виступаю в новій ролі, щось, якась уявлена істота немов здобуває помалу мою істоту і я даю їй фізичне житє.

Вона дає мені свого духа, а я даю їй своє тіло. Се зілля не може довершити ся без важного зусилля. Ми немов шукаємо один одного, довгий час гонимо один за одним. В кінці в одній хвилі наступає удар, вискакує іскра — і ми злучені в одно. І я почуваю себе Отелльо, так як недавно почував себе Гамлетом, Едіпом і Родрігом. Нема такої роскоші, що моглаб зрівнати ся з сим духовим сполученєм, котре лишає по собі тільки той один жаль, що ніколи не буває вповні тісне. Їй Богу! Коли надіну плащ Ореста або одіж Отелля, то силкую ся відірвати ся від усеї земної марноти і цілком потонути в мріях і в легенді. Деколи се й удаєть ся мені. Се бувають невимовно щасливі хвилини, котрі повинніб бути вічними. Наше ремесло, як бачите, буває або найкраще з усіх ремесел, або найшідлійше, — се залежить від хвилі, в якій виконуємо його.

Я не зводжу очей з Муне. В хвилі, коли він говорить сі слова його очи горять ентузіазмом. Він стоїть, і хоч ріст його не висший середнього, то він видаєть ся маєстатичним, заховавши при кінці дозрілого віку чистоту ліній властиву молодости. Його профіль — королівський, його рухи поважні. Його голос гуде, лагідний і глибокий, з наглими підскоками, що проривають ся мов сьвітло блискавок кривь хмару.

А тепер, відпочиваючи, він деклямує нам деякі архитвори, якось Віктора Гюго „Осеанопох“ або „La Siree“ Барбьє. Він плаче, реве, стогне, виявляє жорстокість людей, лютість або погідність природи. І парав ми розуміємо, бачучи й слухаючи його, що поезия справді є найчільнійшою між усіми штуками, бо містить у собі всі, що в ній є разом і музика і чуте і кольорове видженє і красота форм.

— Муне, не зупиняйте ся! Деклямуйте нам ще поезиї! Деклямуйте багато, багато!

І він деклямує вколисуючи себе і вколисуючи нас ритмами строф. І до своєї смерти він не перестане любити і виспівувати поетів. І коли він постарієть ся, коли покине сцену і перебере ся жити в той середньовіковий замок, який побудував собі в Берже-раку, то й там він не перестане виголошувати тих чудових акцентів. Він буде кидати їх на вітер, між птахів небесних. Оттак і вмере в високім змаганю до ідеалу славний Муне-Сюллі, що був уособленою трагедією і драмою, — останній герой французької сцени.

З французького переклала

Олга Франко.

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN